

Krasanka Majer Jurišić

Hrvatski restauratorski zavod

Nada Grujić *Dubrovačka ladanjska arhitektura*

Institut za povijest umjetnosti

Zagreb, 2021.
540 str.

Recenzenti:

Vladimir Marković, Sanja Cvetnić

ISBN 978-953-7875-63-3

foto: DPUH

Ljetnikovci građeni tijekom više stoljeća na području nekadašnje Dubrovačke Republike, jedinstvena su graditeljska baština koja se izdvaja ne samo po načinu prostorne organizacije i uređenja, već i po izboru mjesta na kojima se grade, kao i po prepoznatljivoj neposrednoj poveznici arhitekture i prirode. Svojom organizacijom i načinom uklapanja posjeda u širi okoliš, dosegli su izrazito visoku razinu kultiviranja krajolika, primjerenu humanističkim idealima i razvoju filozofskih misli o životu i vezi čovjeka i prirode u 15. i 16. stoljeću, odnosno u vremenu kada se veći broj dubrovačkih ljetnikovaca i gradi. U tome se očituje i potreba njihovih naručitelja, kao i graditelja, da se kroz autentičan sklad i odmjerenost iskaže njihov estetski ukus istovremeno zadovoljavajući i potrebe za ugodnim boravkom van grada i odgovarajući gospodarskim funkcijama

posjeda koje su u konačnici vlasnicima donosile dobit i omogućavale blagostanje.

Knjiga *Dubrovačka ladanjska arhitektura* autorice dr. sc. Nade Grujić, koja je možda za prvotni poticaj imala dijelom i ponavljanje sadržaja iznesenih 1991. godine u knjizi *Ladanjska arhitektura dubrovačkog područja* (u izdanju Instituta za povijest umjetnosti i Nakladnog zavoda Matice hrvatske, Zagreb), završila je kao sasvim nova monografija ove, za hrvatsku povijest umjetnosti i povijest arhitekture, iznimno važne teme. Rezultat je autoričina predanog rada na terenu u periodu još od ranih 1960-ih, potom vremena nakon dubrovačkog potresa 1979. te onog nakon razaranja u Domovinskom ratu, ali je uključila i saznanja prikupljena kroz posljednjih tridesetak godina, sve do recentnih istraživanja, donoseći sasvim novi ili pak na drugačiji način okupljen

materijal, kroz preciznije datacije, upotpunjavanje ranijih valorizacija i sveobuhvatno te značaki spretno definiranje ljetnikovaca kao zasebne tipološke arhitektonske grupe naših graditeljskih spomenika.

Nova knjiga o dubrovačkom ladanju obuhvaća trinaest tematskih poglavlja: *Područje ladanjske izgradnje, Od utvrđenih do ladanjskih gospodarstava, O ljetnikovcima u traktatima, opisima i dokumentima 15. stoljeća, Ladanjska arhitektura 15. stoljeća između gotike i renesanse, Gotičko-renesansni ljetnikovci 16. stoljeća, Renesansni ljetnikovci 16. stoljeća, Otium et negotium, Strani arhitekti, projekti i predlošci u 16. stoljeću, 17. stoljeće – doba potresa i obnova, Barokne obnove i inovacije u 18. stoljeću, Kamena prema ladanjskih kuća i vrtova, Ladanjska komponenta u izgradnji suburbanih zona i naselja, Dubrovački kulturni krajolik – nekada*. Svako od njih moguće je čitati zasebno, a zajedno čine sustavno posloženu cjelinu koja čitatelju nudi širok pogled na temu ladanjske arhitekture ne samo dubrovačkog područja već i sukladnih primjera. Prethodno je, a dio toga je objavljen i već u spomenutoj ranijoj knjizi iz 1991. te u knjizi iste autorice *Vrijeme ladanja: studije o ljetnikovcima Rijeke dubrovačke* iz 2003. godine (izdavač: Matica hrvatska, Dubrovnik), manji broj ljetnikovaca bio istražen i pripremljene su smjernice za njihovu obnovu do koje, nažalost, nije došlo. Objašnjavajući povijesno-umjetničke aspekte i širi društveno-povijesni kontekst prikazana je geneza tog specifičnog arhitektonskog tipa, slojevitost izgradnje, kao i odnos arhivskih i materijalnih podataka. U knjizi *Dubrovačka ladanjska arhitektura* te se teme produbljuju i isprepliću s novima, nudeći čitatelju još zaokruženiji i, ako je moguće ustvrditi kompleksniji, pristup, uz daleko veći broj obrađenih primjera. Možda je upravo to jedna od iznimnih vrijednosti koju knjiga nudi ne samo poznavateljima već i povjesničarima umjetnosti koji tek počinju svoj rad. Na tragu dugogodišnjeg istraživačkog, ali i mentorskog i profesorskog rada Nade Grujić, pokazano nam je da se i velike cjeline hrvatske povijesti umjetnosti mogu iznova sagledati i da se i na već pomno obrađenim temama mogu ostvariti novi kvalitetni doprinosi. Detaljno je obrađeno uže gradsko područje Dubrovnika, područje Rijeke dubrovačke, Pelješca, Slanskog primorja, otoka dubrovačkog arhipelaga i Konavala te je u knjizi prisutan znatno veći broj ljetnikovaca, odnosno ladanjsko-gospodarskih

sklopova koji se donose kronološkim slijedom. Neki od predstavljenih ljetnikovaca vrlo se rijetko spominju u stručnoj literaturi, a neki, već i ranije dobro obrađeni, dobili su novo tumačenje, istaknuvši ono što je za izabranu povijesnu fazu karakteristično. U pojedinom poglavlju okupljeni su oni važni upravo za određeno razdoblje, a njihov je prikaz ovisan ne samo spram njihovog značaja i vrsnoće gradnje, već i stupnja istraženosti, odnosno sažetiji je ukoliko je autorica već prethodno objavila cjelovite studije. S obzirom na brojnost obrađenih građevina izdvojene su one koje na najbolji način ilustriraju bilo tipološka, bilo stilska obilježja. Posebno se, postavljanjem šireg konteksta koji uključuje ne samo tipološku i povijesno-umjetničku kategoriju već i onu društvenu, gospodarsku, imovinsku idejnu i filozofsku, ističe problem namjene i objašnjava složena funkcionalnost ljetnikovaca. Kroz pojedina poglavlja ukazalo se na ishodišta i utjecaje, a doneseni su i podaci iz traktatistike 15. stoljeća te pisanih svjedočanstava i arhivskih dokumenata. Sve je to omogućilo ispravnije vrednovanje dubrovačke ladanjske arhitekture unutar složene pojave arhitekture vila na nama bližim dijelovima Mediterana. Ova knjiga Nade Grujić sadrži vrlo velik broj novih podataka i rezultata koji nadopunjuju ili u nekim slučajevima iznova tumače prethodna saznanja, te je istodobno i veoma vješto sročena sinteza, do sada najpotpuniji prikaz te teme. Kroz tipološku klasifikaciju i studioznu povijesno-umjetničku stilsku analizu suvereno je predstavljen nastanak i razvoj dubrovačke ladanjske arhitekture od samih početaka u 15. stoljeću. Istaknuto je kako je razdoblje najvećeg intenziteta gradnje i općenito najkvalitetnijih rješenja bilo u vrijeme renesanse. No, istodobno je za to razdoblje karakteristično i dugo trajanje prijelaznog stila gotičkih i renesansnih elemenata, te onih promjena koje iz renesanse vode do baroka – što dakako unosi i određene probleme prilikom datacija. Većina je tih građevina slojevita, pa se i njihove odlike odabranog stila mogu razmatrati zasebno za svaku od faza ili kao cjelina, odražavajući povijesni slijed promjena koje se ne očituju samo u izmjeni dekorativnih elemenata već i novim i drugačijim prostornim konceptima. Zasebno su izdvojeni primjeri ljetnikovaca građenih u drugoj polovini 16. stoljeća koji su na dubrovačko područje unijeli sasvim nove oblike, a istovremeno odražavaju ulogu njihovih naručitelja. Barokne obnove u vremenu nakon potresa 1667. godine promatrane su na primjerima gdje se

u bitnom mijenja starije prostorno ili oblikovno rješenje uz zadržavanje djelomične prepoznatljivosti prethodnog dok istovremeno novoizgrađeni ljetnikovci pokazuju upliv stranih projektanata i postaju modelima za druge onodobne gradnje te oprostorenje filozofskih misli tog vremena. Nakon toga, sve do početaka 20. stoljeća, kvaliteta projekata i izvedbe znatno opada i ne mogu se izdvojiti vrijednosti usporedive s uzornim ostvarenjima na širem području.

Knjiga je popraćena i opsežnim sažetkom na engleskom jeziku, strukturiranim prema poglavlju iz sadržaja, te brojnim bilješkama koje osim navođenja citirane literature dodatno upućuju na opširnije podatke i kontekst, ne opterećujući pritom slijed misli temeljnog teksta. Primjerno je korištena znanstvena metodologija, uz interpretativno usustavljen stil i jasan, a istovremeno sofisticiran način izlaganja i rasprave koja je u svakom trenutku podrobno potkrijepljena vjerodostojnom i analitičkom interpretacijom izvora. Posebno je u knjizi naglašen odnos arhitekture i prirode, koji unatoč samoj funkciji ladanjskog sklopa, onoj rezidencijalnoj ili gospodarskoj, kao i njegove reprezentativnosti i stilskih obilježja, čini tu tipološku arhitektonsku grupu prepoznatljivom. Nažalost, odnos spram prirode koja je bila nedjeljiv dio ljetnikovca nepovratno biva promijenjen ili pak sasvim dokinut. Način na koji su ladanjske kuće bile povezane s vrtovima i perivojima, ali i većim površinama zasadenim maslinama i vinovom lozom, te širim okolnim krajolikom, stoljećima je odražavala stupanj gospodarskog razvoja i kulture stanovanja, odnosno estetskih dosega ukusa vlasničkih obitelji. Danas tome, osim u rijetkim primjerima, nije više tako. Odnosno, mnoge suvremene preinake, ponajviše nekontrolirane izgradnje, otuđivanja, neodržavanja i propadanja, poništile su te odrednice, pa se i sama autorica posljednjom rečenicom knjige pita može li se krajolik dubrovačkog izvangradskog teritorija i nakon svih „bezobzirnih intervencija“ i nadalje smatrati kulturnim krajolikom kojem na našoj obali „ni po čemu nije bilo premca“. Izgubljena poveznica jasno je vidljiva, te se stoga sve više gubi i šira svjesnost o tome koliko je ladanjska arhitektura dubrovačkog područja važna i vrijedna. Zato je nužno na to upozoravati, uvijek s istim ciljem da se pokuša zaštititi, obnoviti i staviti u funkciju koja će omogućiti *život* ljetnikovaca u budućim vremenima, u nadi da će tome i biti tako.